

Zbigniew Strus

Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego – Izba Cywilna

Palestra 50/7-8(571-572), 234-239

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

NAJNOWSZE ORZECZNICTWO

Zbigniew Strus

Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego – Izba Cywilna

I. Prawo cywilne materialne

ROSZCZENIA „UZUPEŁNIAJĄCE”

Zagadnienie prawne zostało przedstawione w następującej postaci: Czy właścicielowi nieruchomości przysługuje z mocy odesłania zawartego w art. 352 § 2 k.c. w związku z art. 230 k.c. roszczenie uzupełniające przewidziane w przepisach art. 224 § 2 k.c. i art. 225 k.c. o wynagrodzenie za korzystanie z jego rzeczy bez podstawy prawnej skierowane przeciwko posiadaczowi służebności, a w przypadku odpowiedzi pozytywnej na pierwsze pytanie,

2. czy roszczenie takie właściciel nieruchomości może dochodzić tylko łącznie z roszczeniem negatoryjnym, czy też osobno,

3. jakie kryteria należy wziąć pod uwagę przy ustalaniu wynagrodzenia za korzystanie z nieruchomości polegające na umieszczeniu pod ziemią przewodów i urządzeń do przesyłania płynów, pary, gazów i energii elektrycznej?

Sąd drugiej instancji rozpoznawał sprawę wskutek apelacji powoda, którego powództwo o zapłatę za to, że przedsiębiorstwo w latach 70. ułożyło pod powierzchnią jego gruntu rurociąg, zostało oddalone. Sąd pierwszej instancji uznał, że treść prawa własności określa m.in. plan zagospodarowania przestrzennego, który nie pozwala powodowi na inwestowanie.

Uchwałą z 17 czerwca 2005 r., sygn. III CZP 29/05 stwierdza, że „**Właścicielowi nieruchomości przysługuje roszczenie o odpowiednie wynagrodzenie za korzystanie z niej, przeciwko posiadaczowi służebności w złej wierze, niezależnie od zgłoszenia roszczenia określonego w art. 222 § 2 k.c.**”. Uznano zatem, że wzmianki w przepisach art. 224 i 225 k.c. o wytoczeniu powództwa windykacyjnego nie usprawiedliwiają wniosku, wykluczającego w skrajnej postaci roszczenia o wynagrodzenie przeciw posiadaczowi służebności w złej wierze oraz roszczenia przeciw posiadaczowi samoistnemu bez równoczesnego wytoczenia powództwa windykacyjnego. Rzeczy mają swoją wartość, dlatego – co do zasa-

dy z tytułu własności należy się renta ekonomiczna od posiadacza w złej wierze. Odrębnym zagadnieniem jest wysokość wynagrodzenia. Jeżeli służebność (jak np. rurociągi) posiadzone są głębiej niż sięga penetracja właściciela, albo nie ograniczają inwestowania w tę nieruchomości, to wynagrodzenie może być znikome. Podobnie rzecz się ma przy służebnościach biernych, gdy interes właściciela nie doznaje ograniczenia

ODRĘBNA WŁASNOŚĆ LOKALI

Odrębnej własności lokali dotyczyło pytanie Sądu Apelacyjnego: „Czy ogół właścicieli, których wyodrębnione lokale wchodzi w skład określonej nieruchomości tworzy wspólnotę mieszkaniową w rozumieniu art. 6 ustawy z 24 czerwca 1994 r. o własności lokali (tekst jedn. Dz.U. z 2000 r. Nr 80, poz. 903 ze zm.) w sytuacji, gdy na nieruchomości tej pozostaje niewyodrębniona część samodzielnych lokali mieszkalnych należących do Gminy, której przysługuje prawo własności gruntu, zaś właścicielom lokali wyodrębnionych przysługują udziały we współużytkowaniu wieczystym tego gruntu?”.

Pytanie było zasadne, ponieważ przepis końcowy (art. 38 pkt 1) ustawy z 24 czerwca 1994 r. o własności lokali uchylił m.in. art. 21 ust. 1 ustawy o gospodarce gruntami i wywłaszczaniu nieruchomości, którego brzmienie dawało mocną podstawę do sprzedawania lokali wyodrębnionych z jednoczesnym oddawaniem gruntu w ułamkowe użytkowanie wieczyste. Po zniknięciu tej podstawy niektórzy komentatorzy sprzeciwiali się kontynuacji praktyki trwającej od początku lat 90., twierdząc, że art. 4 ust. 3 ustawy o wł. lokali stosuje się tylko w razie wcześniejszego (tj. przed pierwszym wyodrębnieniem lokalu) oddania gruntu w użytkowanie wieczyste. Przyjęcie takiego zapatrywania oznaczałoby koniec sukcesywnego wyodrębniania lokali „na bazie” użytkowania wieczystego i ograniczałoby w istotnym zakresie pole manewru gmin – właścicieli gruntów zabudowanych. Przynosiłoby korzyść jurydyczną w postaci zamknięcia jedności, tj. zrównania sumy liczników i mianownika przy prawie związanym w postaci użytkowania wieczystego, ale nie rozwiązywałoby problemów stanowiących dziedzictwo starego systemu związanego z jednolitym funduszem własności państwowej oraz wywłaszczania w tamtym okresie dokonywanego z naruszeniem prawa.

Uchwała z 9 czerwca 2005 r., III CZP 33/05 opowiada się po stronie bardziej liberalnych poglądów (np. uchwała III CZP 127/95), gdyż stwierdza, że „wspólnota mieszkaniowa powstaje w razie sukcesywnego wyodrębniania lokali przez właściciela nieruchomości z jednoczesnym oddawaniem w użytkowanie wieczyste części gruntu, choćby niektóre lokale pozostawały niewyodrębnione”.

Do chwili zakończenia procesu wyodrębniania lokali stan prawnorzeczowy jest kłopotliwy, gdyż właściciel lokali niewyodrębnionych (gmina, Skarb Państwa) występuje we wspólnocie mieszkaniowej w roli „uzupełniającego współużytkownika wieczystego”, mimo że służy mu prawo własności do gruntu i części składowych. Są to jednak trudności związane z brakiem harmonizacji między instytucją użytkowania wieczystego a własnością lokali i koniecznością poszanowania nabytych wcześniej praw.

ZAPIS

Postanowieniem z 9 czerwca 2005 r., III CZP 31/05 **odmówiono podjęcia uchwały** na pytanie czy skuteczny jest zapis, którego przedmiot i wielkość określone zostały przez spadkodawcę w testamencie w sposób pośredni jako część ułamkowa spadku.

Sąd przedstawiający zagadnienie prawne związany był, niestety, prawomocnym już postanowieniem o stwierdzeniu nabycia spadku na podstawie testamentu, w którym wola

spadkodawcy wyrażona była w ten sposób, iż ułamkowe części spadku zostały określone jako zapisy a spadkobierca wykonujący zapisy miał „wydać” ułamkowe części spadku. Taka interpretacja testamentu nie odpowiadała wymogowi oznaczoności przedmiotu zapisu, który obejmowałby również długi spadkowe (art. 922 § 1 k.c.). Ponieważ z mocy tego testamentu jeden z zapisobierców został uznany za spadkobiercę, to rozporządzenie „przedmiotami zapisu” zgodnie z dosłownym brzmieniem woli spadkodawcy doprowadziłby do takiego samego skutku jak powołanie do spadku ale bez odpowiedzialności za długi spadkowe.

OCHRONA PRAW LOKATORÓW

Zagadnienie prawne, czy art. 12 ustawy z 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie kodeksu cywilnego miał zastosowanie do spółdzielczych praw do lokalu zostało rozwiązane twierdząco. Uchwała z 17 czerwca 2005 r. stwierdza, że **„przepis art. 12 ustawy z 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie kodeksu cywilnego (Dz.U. Nr 71, poz. 733 ze zm.) miał zastosowanie także do spółdzielczego prawa do lokalu”**. Nieobowiązujący od 1 stycznia 2005 r. przepis nakazywał podjęcie próby (złożenia propozycji) zawarcia ugody z lokatorem, któremu zamierzał wypowiedzieć najem lub podobny stosunek prawny, z powodu zaległości w uiszczaniu czynszu i innych opłat.

WYSOKOŚĆ OPŁATY ROCZNEJ

Sąd drugiej instancji powziął wątpliwość, czy ta część opłaty rocznej za oddanie nieruchomości w użytkowanie wieczyste, która została zakwestionowana przez użytkownika wieczystego w trybie art. 78–80 ustawy z 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2004 r. Nr 261, poz. 2603) staje się wymagalna dopiero po uprawomocnieniu się orzeczenia ustalającego nową wysokość opłaty rocznej, czy też jest wymagalna już po upływie terminu płatności określonego w art. 71 ust. 4 u.g.n.

Inaczej mówiąc, kto ponosi ryzyko sporu o ustalenie nowej wysokości opłaty: użytkownik wieczysty, czy dokonujący zmiany?

Skład Sądu Najwyższego rozpoznający to zagadnienie, uchwałą z 23 czerwca 2005 r., III CZP 37/05 wyjaśnił, że **„Ustalona przez Sąd opłata roczna z tytułu użytkowania wieczystego (art. 80 ust. 1 i 2 w zw. z art. 78 ust. 2 ustawy z 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami – jedn. tekst Dz.U. z 2004 r. Nr 261, poz. 2603 ze zm.) staje się wymagalna, w części przewyższającej opłatę dotychczasową, po uprawomocnieniu się wyroku”**.

RETROAKCJA WYROKU TRYBUNAŁU KONSTYTUCYJNEGO

Pytanie o prospektywny albo retroaktywny charakter wyroku TK zostało sformułowane następująco: Czy w związku z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z 30 marca 2004 r. sygn. akt K 32/03 wykluczony członek spółdzielni ma w sprawie o eksmisję skuteczne względem spółdzielni prawo do lokalu? Wyrokiem tym Trybunał Konstytucyjny orzekł o niezgodności z odpowiednimi przepisami Konstytucji:

1. art. 4 ust. 8 zdanie pierwsze ustawy z 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych w zakresie, w jakim nakłada na członków spółdzielni mieszkaniowej obowiązek wyczerpania drogi postępowania wewnątrzspółdzielczego przed wystąpieniem na drogę postępowania sądowego.

2. art. 39 ust. 1 ustawy powołanej w punkcie 1 w zakresie, w jakim uzależniając realizację roszczenia od istnienia stosunku członkostwa wyłącza osoby, które nabyły to roszczenie wobec spółdzielni na podstawie poprzednio obowiązującego przepisu, oraz

3. art. 17² ust. 2 i art. 17⁸ ust. 1.

Uchwała Sądu Najwyższego z 23 czerwca 2005 r. przyjmuje charakter retroaktywny tego aktu prawotwórczego, którym był wymieniony wyrok TK i stwierdza, że „W sprawie z powództwa spółdzielni mieszkaniowej o eksmisję, pozwany – wykluczony członek spółdzielni może skutecznie powołać się na przysługujące mu wobec tej spółdzielni spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu także wówczas, gdy wykluczenie nastąpiło przed wejściem w życie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 30 marca 2004 r., sygn. akt K 32/03 (Dz.U. Nr 63, poz. 591).

II. Postępowanie cywilne

POWAGA RZECZY OSĄDZONEJ

Postanowieniem z 20 maja 2005 r. Sąd Najwyższy odmówił podjęcia uchwały rozstrzygającej zagadnienie prawne:

Czy powagą rzeczy osądzonej objęte jest roszczenie o zasądzenie odsetek od zaległych odsetek wyrażonych kwotowo za określony czas, które zostały prawomocnie zasądzone na rzecz wierzyciela jako świadczenie uboczne wraz z roszczeniem głównym.

W sprawie ustalono, że w odrębnym postępowaniu niezakończonym prawomocnie zapadł wyrok zasądający na rzecz powoda kwotę X z odsetkami ustawowymi od dnia doręczenia pozwanemu odpisu pozwu do dnia zapłaty w przyszłości. Mimo to powód zliczył te odsetki i wytoczył następne powództwo o ich zasądzenie z odsetkami. Sąd pierwszej instancji uznał, że zachodzi tożsamość roszczeń w sprawie toczącej się i wytoczonej po zsumowaniu odsetek. Sąd Apelacyjny powziął wątpliwości, co do tożsamości roszczenia o odsetki żądane wraz z żądaniem zasądzenia kwoty X i roszczenia sformułowanego po zsumowaniu odsetek, ponieważ taka kapitalizacja daje dalsze uprawnienie do żądania odsetek składanych. Powołał przy tym dwa orzeczenia Sądu Najwyższego: z 27 września 2000 r., V CKN 1442/00 (OSNC 2001, z. 6, poz. 86) i z 25 października 2002 r., IV CKN 1430 – niepubl.). Odmawiając podjęcia uchwały Sąd Najwyższy zwrócił uwagę na uzasadnienie postanowienia V CKN 1442/00, z którego wynika, że pozew, w którym powód żądał – jako świadczenia głównego – odsetek, których domagał się w innej sprawie zakończonej prawomocnym wyrokiem oddalającym powództwo podlega odrzuceniu na podstawie art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c., choćby obok roszczenia głównego zostało zgłoszone żądanie odsetek składanych.

POZEW – WYMAGANIA FORMALNE

Sformułowanie przepisu art. 187 § 1 pkt 2 k.p.c. nasunęło wątpliwość sądowi odwoławczemu, czy zgodnie z tym przepisem treść pozwu winna obligatoryjnie zawierać wskazania właściwości miejscowej sądu, do którego jest kierowany z jednoczesnym przytoczeniem okoliczności uzasadniających tę właściwość czy też wymóg ten ograniczony jest do przypadku skierowania sprawy do sądu niewłaściwego na podstawie umowy prorogacyjnej (art. 46 k.p.c.). Według wskazanego przepisu pozew powinien czynić zadość warunkom pisma procesowego, a nadto zawierać m.in. w miarę potrzeby przytoczenie okoliczności faktycznych uzasadniających również właściwość sądu. Wyjaśniając o jaką właściwość chodzi, Sąd

Najwyższy w uchwale z 9 czerwca 2005 r., III CZP 28/05 stwierdził, co następuje: „**właścność przemienna sądu, do którego pozew został wniesiony, powinna wynikać z okoliczności wskazanych w pozwie (art. 187 § 1 pkt 2 k.p.c.)**”.

PREKLUZJA PROCESOWA

Zagadnienie prawne, czy zasada prekluzji procesowej w zakresie zgłaszania twierdzeń, zarzutów i dowodów na ich poparcie przewidziana w art. 479¹² § 1 k.p.c. oraz art. 381 k.p.c. dotyczy również zarzutu bezwzględnej nieważności czynności prawnej (art. 58 § 1 k.c.) i wniosków dowodowych na jej potwierdzenie, Sąd Najwyższy udzielił następującej odpowiedzi w uchwale z 17 czerwca 2005 r., sygn. III CZP 26/05:

Sąd ma obowiązek wziąć pod uwagę w każdym stanie sprawy nieważność czynności prawnej (art. 58 § 1 k.c.), jednak tylko na podstawie materiału zgromadzonego zgodnie z regułami wskazanymi w art. 479¹² § 1 i art. 381 k.p.c.

Wypada zaznaczyć, że rygorizm przepisów dotyczących postępowania w sprawach gospodarczych może być stosowany tylko w razie prawidłowego tzn. jednoznacznego i wyczerpującego zgłoszenia twierdzeń i wskazania dowodów przez stronę przeciwną. Pozwany nie może ponosić ujemnych skutków zawiązania się w toku procesu nowego ogniska sporu.

KOSZTY EGZEKUCYJNE

W uchwale sygn. III CZP 27/05 z 12 maja 2005 r. rozstrzygano pytanie: „Czy komornik sądowy prowadzący postępowanie zabezpieczające na wniosek Prokuratora Okręgowego – który wydał postanowienie o zabezpieczeniu majątkowym na poczet grożącej podejrzanemu grzywny oraz obowiązku naprawienia szkody – i dokonał zajęcia ruchomości ustalając postanowieniem koszty postępowania zabezpieczającego, winien za podstawę ustalenia 5% wartości zabezpieczanego roszczenia (art. 45 ust. 3 ustawy z 29 sierpnia 1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji – Dz.U. Nr 133, poz. 882 z późn. zm. – w brzmieniu obowiązującym przed nowelizacją ustawy z 24 września 2004 r.) przyjąć wartość faktycznie – efektywnie, zajętego mienia, czy też wartość wskazaną przez Prokuratora w postanowieniu o zabezpieczeniu” oraz „Czy postanowienia art. 49 ustawy z 29 sierpnia 1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji Dz.U. Nr 133, poz. 882 z późn. zm. (ale przed nowelizacją ustawy z 24 września 2004 r.) mają zastosowanie także do postępowania zabezpieczającego, czy też wyłącznie odnoszą się do postępowania egzekucyjnego?”

Podstawę obliczenia opłaty stosunkowej przewidzianej art. 45 ust. 3 ustawy z 29 sierpnia 1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji w brzmieniu obowiązującym przed dniem 13 listopada 2004 r. (Dz.U. Nr 133, poz. 882 ze zm.) stanowi wartość przedmiotu faktycznego zabezpieczenia. Do opłaty tej stosuje się art. 49 powołanej ustawy.

Nowelizacja art. 49 ustawą z 24 września 2004 r., jak wiadomo wprowadziła uznaność w ustalaniu wysokości opłaty stosunkowej uzależnionej od czynników takich jak wysokość poniesionych przez komornika wydatków, nakład jego pracy oraz wartość wyegzekwowanej części świadczenia zgłoszonego do egzekucji, a odkrycie normy wynikającej z przepisu w wyniku tej poprawki stało się jeszcze trudniejsze.

SKŁAD SĄDU

Przykładem pochopnego przedstawienia zagadnienia prawnego jest również pytanie, w jakim składzie orzeka Sąd Rejonowy – Sąd Gospodarczy w sprawie, o której mowa w art. 373

ustawy z 18 lutego 2003 r. Prawo Upadłościowe i Naprawcze, tj. w sprawach o pozbawienie (na okres od trzech do dziesięciu lat) prawa prowadzenia działalności gospodarczej na własny rachunek oraz pełnienia funkcji członka rady nadzorczej, reprezentanta lub pełnomocnika w spółce handlowej, przedsiębiorstwie państwowym, spółdzielni, fundacji lub stowarzyszeniu osoby, która ze swej winy: nie złożyła w terminie wniosku o ogłoszenie upadłości albo po ogłoszeniu upadłości nie wydała lub nie wskazała majątku, ksiąg handlowych, korespondencji lub innych dokumentów upadłego lub ukrywała, niszczyła lub obciążała majątek wchodzący w skład masy w toku postępowania upadłościowego, nie wykonała innych obowiązków.

Po ogłoszeniu upadłości skład sądu w postępowaniu upadłościowym określa przepis art. 150 ust. 1 tego prawa.